

другий співвідчувач, не заперечуючи проти заявлених вимог. Отже, у розглядуваній справі очевидно, що в цій частині договір було виконано, тому, по-перше, думку померлого врахувати неможливо – і непотрібно, а по-друге, вважаємо, що безспірно є підстави для визнання за набувачем частки в праві власності на передане за договором майно в разі його розірвання. Однак при цьому доцільним є, на нашу думку, ураховуючи загальну законодавчу тенденцію до максимального захисту прав відчужувача, встановити правило про заборону відчуження цієї частки до смерті другого співвідчувача, аби зберегти звичні умови проживання особи, яка уклала договір довічного утримання (догляду).

Крім того, слід відзначити, що, незважаючи на ту обставину, що договір довічного утримання (догляду) укладається зі співвласниками майна, яке перебуває в спільній сумісній власності, це єдине правовідношення, слід враховувати те, що кожен із цих співвласників є окремим суб'єктом права, який може самостійно оцінювати якість і належність здійснюваного на його користь утримання (догляду), а отже й висновки щодо належного виконання договору повинні вчинятись щодо кожного зі співвідчувачів окремо.

Список бібліографічних посилань

1. Рішення Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 24.05.2016, справа № 274/2032/16-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57960286> (дата звернення: 12.04.2018).
2. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
3. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Одержано 06.04.2018

УДК 347.65

Олег Петрович Печений,

доцент кафедри цивільного права № 1

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПАДКОЄМЦІВ ЗА БОРГАМИ СПАДКОДАВЦЯ

Значний обсяг боргових зобов'язань у структурі економічного обігу, загальна фінансово-економічна нестабільність вимагають підвищення уваги до механізму забезпечення правонаступництва спадкоємців як щодо прав, так і обов'язків спадкодавця. До обов'язків відносяться перш за все борги спадкодавця, що зумовлює зацікавленість кредиторів у задоволенні їхніх вимог спадкоємцями. У багатьох випадках кредиторами виступають банки та інші фінансові установи. Цивільне законодавство України питання відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця регулює досить обмежено. З цього приводу Цивільний кодекс України містить лише дві статті, які стисло визначають порядок пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців (ст. 1281 ЦК) і обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора (ст. 1282 ЦК). Час, що минув з моменту застосування цих норм ЦК, досвід застосування аналогічних конструкцій в інших країнах

виявили певне коло проблем теоретичного і прикладного характеру, які вимагають аналізу і обговорення.

Правова природа обов'язків спадкодавця у спадкових правовідносинах визначається неоднозначно – як *елемент складу спадщини*, до якої відповідно до ст. 1218 ЦК входять усі права і обов'язки спадкодавця, або ж як її *обтяження*.

При цьому важливе значення має визначення складу спадщини і обмеження обсягу відповідальності спадкоємців. Останні не можуть відповідати за зобов'язаннями спадкодавця в обсязі, більшому ніж отримана ними спадщина.

У різних національних правопорядках ще з часів римського права склалося три основних підходи до цієї проблеми: необмежена відповідальність спадкоємців, сепарація (розмежування спадкового майна і особистого майна спадкоємців) і інвентарна пільга (відповідальність спадкоємців лише у межах вартості майна, включеного до опису). Зазначені підходи у різних модифікаціях і співвідношеннях застосовуються у цивільному праві європейських країн, у тому числі й тих, в яких останнім часом було прийнято нові цивільні кодекси. Наприклад, новий ЦК Чеської республіки, який діє з 01.01.2014, містить правила про обмеження відповідальності спадкоємців за допомогою інвентарної пільги. Борги спадкодавця передаються спадкоємцям, якщо інше не встановлено законом. Спадкоємець при прийнятті спадщини вправі обумовити її прийняття застереженням про складання переліку спадкового майна, у такому разі він відповідає за боргами спадкодавця у межах вартості спадкового майна. У випадку, коли спадкоємець не скористався правом на таке застереження, не зробивши його при прийнятті спадщини, він відповідає по боргам спадкодавця у повному обсязі. Якщо і буде складено опис спадкового майна, то для відповідальності спадкоємця це не матиме правового значення (§§ 1701–1708 ЦК Чеської республіки). Чеський законодавець встановлює правило про спільність відповідальності кожного із спадкоємців, але кредитуру надається право від кожного із спадкоємців, який скористався застереженням щодо опису майна, вимагати виконання тільки у розмірі, що відповідає його частці у спадщині. Як бачимо, обмеженням обсягу відповідальності спадкоємців за цивільним законодавством Чехії, є правило про інвентарну пільгу, скористатися якою спадкоємці можуть при прийнятті спадщини. Спадкове право Франції, яке зазнало реформування у 2001 і 2006 роках закріплює за спадкоємцями право на вибір між беззастережним прийняттям, що тягне необмежену відповідальність за боргами, і прийняттям в розмірі чистого активу (ст. 768 ФЦК) За загальним правилом, прийняття вважається беззастережним. Схожі правила містить ЦК Нідерландів, який також визнає за спадкоємцями вибір між беззастережним прийняттям і прийняттям в розмірі чистого активу. Якщо хоча б один із спадкоємців прийняв спадщину із застереженням, відбувається сепарація і ліквідація спадщини самими спадкоємцями або призначеним ліквідатором. Недобросовісні дії спадкоємців щодо приховування спадкового майна від опису мають наслідком втрату права на інвентарну пільгу і відповідно, необмежену відповідальність перед кредиторами. В Україні складання опису спадкового майна є елементом заходів з охорони спадщини, які вживаються нотаріусом за заявою спадкоємців, інших заінтересованих осіб для захисту їх прав та інтересів, а не виконання зобов'язань перед кредиторами. Відповідно, ні про яку інвентарну пільгу не йдеться. На практиці складання опису спадкового майна нотаріусами України майже не зустрічається, є досить рідкісною нотаріальною дією.

Натомість, ст. 1282 ЦК України визначає, що обсяг виконання обов'язку спадкоємців за боргами спадкодавця обмежується вартістю майна, одержаного ними у спадщину.

Варто звернути увагу, що йдеться саме про вартість як грошову оцінку спадкового майна. Інакше кажучи, обов'язок спадкоємців обмежується вартістю майна, одержаного у спадщину, а не розміром їхньої частки у спадщині. Зазначене положення є складним для застосування у багатьох аспектах прикладного характеру: вид вартості (ринкова, балансова або інша), її визначення, документальне підтвердження, момент, на який визначається вартість спадкового майна (час відкриття спадщини або оформлення спадкових прав) тощо.

Іноземні правопорядки також визначають відповідальність спадкоємців за збереження спадкового майна (відповідальність перед спадщиною), підстави та порядок банкрутства спадщини, черговість задоволення вимог спадкоємців у випадку банкрутства спадщини та в загальному порядку. Натомість національному спадковому праву зазначені інститути взагалі невідомі, що має бути враховано при проведенні модернізації законодавства України про спадкування.

Одержано 14.04.2018

УДК 347.61

Оксана Михайловна Пономаренко,

*доцент кафедри громадянсько-правових дисциплін,
хозяйственного и трудового права Харьковского национального
педагогического университета имени Г. С. Сковороды,
кандидат юридических наук, доцент;
ORCID: <http://orcid.org/000-0001-6394-1834>*

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ДИСПОЗИТИВНОГО И ИМПЕРАТИВНОГО МЕТОДА В ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ АЛИМЕНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

1. В регулировании семейных отношений использование императивного метода всегда признавалось в качестве вынужденной необходимости, обусловленной особенностями этого вида частных отношений. До сих пор некоторые ученые характеризуют метод семейного права как императивно-диспозитивный, что позволяет им рассматривать семейное право как самостоятельную отрасль права. Необходимо признать, что императивные подходы при регулировании семейных отношений используются значительно чаще, чем при регулировании большинства иных частных отношений, что однако, не делает метод семейного права императивным. Правовое регулирование семейных отношений как ни одной другой сферы гражданского общества должно строиться на диспозитивных началах, основанных на принципах свободы договора и неприкосновенности частной жизни, в том числе и со стороны государства. Но с другой стороны, необходимо учитывать, что цель защиты интересов наиболее слабого, уязвимого субъекта семейных правоотношений требует применения императивного ограничения свободы выбора вариантов поведения со стороны других членов семьи. Именно это и обуславливает использование императивных предписаний в правовом регулировании семейных отношений. Однако, каждое императивное ограничение должно быть обусловленным и целесообразным.

2. Алиментные отношения по своей правовой природе относятся к обязательственным правоотношениям, которые как и остальные имущественные частные отношения,